

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

08.02.2023

м. Київ

№ 52

Війна у проєкціях і конструкціях
історичного часу

Заслухавши та обговоривши доповідь члена-кореспондента НАН України О.В.Яся «Війна у проєкціях і конструкціях історичного часу», Президія НАН України констатує, що повномасштабна війна Російської Федерації проти України сформувала новітню конфігурацію викликів як для Української держави та громадянського суспільства, так і національної науки. Новий етап російсько-української війни повністю трансформував горизонт уявлень про рівень загроз існуванню України як держави та українців як нації й означив проблеми, які потребують нагального систематичного розроблення, наукового осмислення та розгорнутих міждисциплінарних досліджень.

Російсько-українська війна 2014–2023 рр. нав'язала нові-старі порахунки на полі змагання ідентичностей, культур, цивілізацій. З боку сучасної Росії ця війна де-факто зорієнтована на знищення України як держави, усунення її з політичної мапи світу. Водночас війна Російської Федерації проти України спрямована на тотальне розмивання української ідентичності, котру мають замінити гібридні проєкції ідентичностей – малоросійська, новоросійська, денеєрівська, еленерівська і т.п.

Нинішня війна маркується Росією як війна проти всього західного світу («цивілізаційного Заходу»), що нав'язує її трактування у широкому соціокультурному розумінні та цивілізаційному дусі. Сучасна російсько-українська війна кардинально перекроєє рецепцію України на уявній мапі цивілізацій як для українства зокрема, так і в світі загалом. Здобуття 23 червня 2022 р. Україною статусу кандидата в члени Європейського Союзу є важливою частиною тих тектонічних зрушень, які нині розгортаються у царині сучасного світосприйняття та світоусвідомлення.

За таких екзистенційних викликів і системних загроз для України та українців виняткового значення набуває репрезентація української позиції щодо сучасної війни, її історичних витоків, передумов, основних контекстів, головних смислів і провідних вимірів. Старі імперські зазіхання путінської Росії, сполучені з радянською тоталітарною спадщиною, неоімперським реваншизмом й антиглобалістською програмою делімітації пострадянських обширів, значною мірою формують ту систему координат викликів і загроз, в якій сьогодні живе і змагається воююча Україна.

Новітні дослідження з історії України переконливо демонструють, що нинішня війна спирається на давні російсько-українські порахунки від доби Української революції 1917–1921 рр. Водночас науково доведено, що підґрунтя російсько-українського протистояння є більш давнім, широким і багатоманітним, зокрема сягає ранньомодерних часів. Із цієї перспективи є доречним представлення історії України у світлі соціокультурних розломів і цивілізаційних конфліктів від ранньомодерних часів до нашої сучасності, які драматичним і трагічним чином розкривають і показують деструктивні чинники, передумови, обставини, пов'язані із багатовіковим російсько-імперським і російсько-радянським пануванням.

Однією з дієвих і адекватних стратегій репрезентації сучасної війни є розкриття та ствердження триєдиного соціокультурного зв'язку імперської, радянської та сучасної/неоімперської Росії у межах цивілізаційної концептуалізації, котра дозволяє запропонувати формули для медійного, культурного, інформаційного простору.

Повномасштабна фаза російсько-української війни окреслила контури входження України у новітню історичну добу на пострадянському просторі, початки якої сягають ще 2014 р. Війна породила небувалі часові метаморфози сучасності, позаяк історичний або соціально опрідметнений час уже масово поділяється на різні пласти — довоєнний і воєнний, а у проєктованій перспективі — післявоєнний.

Воєнний злам і мілітаризація соціуму вже причинилися до суттєвого оновлення громадянського суспільства в Україні. Мілітарні компоненти соціалізації матимуть вирішальний вплив на переформатування громадянського суспільства, соціуму та політикуму у найближчій і віддаленій прийдешності. Такі військово-політичні контексти актуалізують й акцентують увагу на засадничих соціокультурних і цивілізаційних розрізненнях України та Росії.

Таким чином, розв'язана Росією війна проти України має історичні, морально-етичні, екзистенційні, цивілізаційні, соціокультурні, травматичні та інші виміри й контексти. Саме на їх всебічне студіювання та систематичне осмислення мають бути скеровані подальші студії українських учених-гуманітаріїв і суспільствознавців.

Науковцями Інституту історії України НАН України опубліковано видання: «Україна. Нариси історії» (відп. ред. академік НАН України В.А.Смолій, керівник авт. кол. член-кореспондент НАН України Л.Д.Якубова), в якому висвітлено причини й передумови сучасної російсько-української війни в масштабній історичній ретроспективі XX – початку XXI ст., «Перелом. Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками», «Україна крізь віки» у 15 томах, «Територіальна ідентичність українського пограниччя: історичні витоки та геополітичні впливи» (член-кореспондент НАН України Я.В.Верменич), «Українське століття (1921–2021): витоки, уроки, перспективи державотворення» (член-кореспондент НАН України Л.Д.Якубова, С.В.Кульчицький, В.В.Головко та ін.) тощо. На основі «Енциклопедії історії України» проводяться підготовчі заходи зі створення мультимедійного енциклопедичного ресурсу з історії України. Розширено коло профільних довідкових видань: «Україна: хронологія розвитку», «Звід пам'яток історії та культури України», безпрецедентним за масштабністю є проект «Реабілітовані історією» (видапо 139 книг).

В Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України опубліковано праці: «Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях» (за ред. В.М.Кулика), «Зміна цивілізаційної парадигми розвитку України: теоретико-методологічний аналіз» (член-кореспондент НАН України М.І.Михальченко та ін.), «Етнополітичні чинники консолідації сучасного українського суспільства» (за ред. члена-кореспондента НАН України О.О.Рафальського) та ін.

Науковцями Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України видано монографії: «Цивільно-військове співробітництво на території Донецької та Луганської областей: моделі, тенденції, перспективи» (відп. ред. І.Г.Патер), «Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення» (відп. ред. І.Г.Патер), «Угорсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення» (відп. ред. І.Г.Патер), «Білорусько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення» (відп. ред. І.Г.Патер), «Між війською і соборністю. Соціокультурна інтеграція та адаптація переселенців з Донбасу та Криму. Західноукраїнський вектор» (відп. ред. М.Р.Литвин) та ін.

У Державній установі «Інститут всесвітньої історії НАН України» опубліковано монографії: «Проблема історичної пам'яті у всесвітньо-історичному дискурсі (1945–2015 рр.)» (за ред. члена-кореспондента НАН України А.І.Кудряченка), «Інтеграційні виміри трансформації пострадянського простору» (за ред. А.Г.Бульвінського), «Війни

історичної пам'яті: «never more» чи «если надо – повторим»? (начерки історичної політики Росії)» (член-кореспондент НАПН України В.М.Ткаченко, В.В.Якуба), «Україна – Росія: на рубежі геополітичного розлому» (член-кореспондент НАПН України В.М.Ткаченко) та ін.

Доленосні випробування останніх років призвели до повного розриву України із російсько-радянською спадщиною, а у ближчій прийдешності мають привести до завершення конституювання українців як сучасної європейської нації. Сьогоднішня російсько-українська війна у типологічному плані є масовою війною цифрової, віртуальної та електронної доби. Відтак кардинально зростає значення циркуляції соціокультурних розрізень, належностей і цивілізаційних ідентифікацій, які відіграють роль новітніх культурних маркерів і світоглядних символів для репрезентації й висвітлення сучасної війни.

Україна як держава опинилася у зоні одного з найбільших катастрофічних соціокультурних розломів глобальної сучасності. Це спонукає до систематичного вивчення, новітнього переосмислення й пильної переоцінки розмаїтої палітри цивілізаційного перехрестя та культурного пограниччя як глобальних обширів зіткнення з неоімперським проєктом Російської Федерації. Висвітлення й репрезентація сучасної війни у світлі цивілізаційного маркування дасть змогу сформулювати та представити адекватну компаративну вісь щодо злободенних проблем нашої воєнної сучасності з урахування європейського та світового досвіду.

Президія Національної академії наук України постановляє:

1. Доповідь члена-кореспондента НАН України О.В.Яся «Війна у проєкціях і конструкціях історичного часу» взяти до відома.

2. Схвалити діяльність Інституту історії України НАН України, Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України, Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» щодо дослідження проблематики воєнної історії.

3. Інституту історії України НАН України (академік НАН України В.А.Смолій), Інституту археології НАН України (член-кореспондент НАН України В.П.Чабай), Державній установі «Інститут всесвітньої історії НАН України» (член-кореспондент НАН України А.І.Кудряченко), Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України (член-кореспондент НАН України О.О.Рафальський), Інституту держави і права ім.В.М.Корецького НАН України (академік НАПРН України О.В.Скрипнюк), Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України (доктор історичних наук І.Я.Соляр), Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського НАН України (доктор історичних наук Г.В.Папакін):

3.1. Вважати одним із пріоритетних напрямів наукових досліджень розроблення проблематики з історії воєнної сучасності у світлі найширших історичних, соціогуманітарних контекстів і порівняльних площин у зв'язку з європейською та світовою минувиною із постійною популяризацією цього сегмента наукового знання.

3.2. Сконцентрувати дослідження на студіюванні провідних викликів і проблем воєнної сучасності у світлі цивілізаційної та соціокультурної палітри глобального світу, динаміки суспільних трансформацій в Україні і викликів євроінтеграції як цілісної предметної області новітніх історичних і соціогуманітарних досліджень.

3.3. Провести аналіз сучасних стратегій і практик «боїв за історію» у царині історичної пам'яті, політики знання, культурної, освітньої й інформаційної політики, котрі набули новітніх смислів у різноманітних контекстах і вимірах російсько-українського протистояння від ранньомодерної доби до нашого часу та підготувати за їхніми результатами комплексні методичні розробки, аналітичні та науково-популярні матеріали.

3.4. Організувати систематичне проведення наукових форумів, круглих столів, семінарів з історії багатовікового російсько-українського протистояння у різноманітних контекстах і вимірах сучасної війни з обов'язковим оприлюдненням їхніх матеріалів.

3.5. Забезпечити видання монографічних досліджень і колективних праць з історії російсько-українського протистояння від ранньомодерних часів до сучасності, передусім у компаративному зіставленні з передумовами, контекстами та вимірами нинішньої війни неоімперської Росії з Україною.

4. Інституту історії України НАН України (академік НАН України В.А.Смолій) продовжити поглиблене вивчення окремих періодів з історії російсько-українського протистояння від ранньомодерних часів до нашого часу, цивілізаційних вимірів, історичних передумов сучасної російсько-української війни та євроінтеграційних викликів і перспектив України:

4.1. Підготувати і надіслати протягом 2023–2024 рр. до Офісу Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, комітетів Верховної Ради України, Міністерства культури та інформаційної політики України та інших відомств і державних інституцій аналітичні записки: «Соціум українсько-російського пограниччя в координатах сучасних цивілізаційних викликів: екзистенційні й безпекові параметри», «Концепт «нової імперської історії» як спосіб формування «нового» образу Російської імперії: на прикладі «закономірностей» ліквідації автономії Гетьманату», «Міф «Великої Вітчизняної війни» як ідеологічна матриця російського експансіонізму», «Історія для об'єднаної Європи: Концепція історичної освіти 12-річної школи в Україні», «Україна та українці в світоглядній

матриці «руського мира», «Російсько-українські «історичні війни»: введення в дискурс ненависті і знищення», аналітичні доповіді «Еволюція взаємовідносин України та ЄС в умовах російсько-української війни та їх вплив на трансформацію українського суспільства» та «Україна в спільній зовнішній і безпековій політиці Європейського Союзу (2014–2022 роки)».

4.2. Протягом 2023 р. завершити підготовку й опублікувати дві книги першого тому «Україна: нариси історії», в яких представити систематичний і фундаментальний огляд історії України від найдавніших часів до кінця XVIII ст. із виключною увагою до висвітлення й пояснення історичних причин, передумов, витоків і чинників багатовікового російсько-українського протистояння.

4.3. Упродовж 2023 р. підготувати і видати в е-форматі третю книгу «Перелом. Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минушини. Діалоги з істориками» із залученням провідних науковців установ Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України, закладів вищої освіти.

5. Національній бібліотеці України імені В.І.Вернадського (член-кореспондент НАН України Л.А.Дубровіна) продовжити наповнення спеціалізованого блоку «Електронних колекцій» е-бібліотеки «Україніка» та «Цифрової бібліотеки історико-культурної спадщини» й передусім зосередити пріоритетну увагу на розміщенні наукових досліджень, документальних матеріалів, довідкових і науково-популярних видань про сучасну російсько-українську війну та багатовікові змагання України і українців за визволення та здобуття національної та державної незалежності.

6. Контроль за виконанням постанови покласти на Відділення історії, філософії та права НАН України (академік НАН України В.А.Смолій) і Науково-організаційний відділ Президії НАН України.

Президент
Національної академії наук України
академік НАН України

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

В.о.головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України

Вячеслав БОГДАНОВ

